

ОСОБЕНОСТИ НА ПОЕТИКАТА В ТРИПТИХА „ТИХИЯТ ПРОЛЕТЕН ДЪЖД“, „СВЕТЛО УТРО“ И „КРЪГОЗОРИ НАДВЕСЕНИ“ НА НИКОЛАЙ ЛИЛИЕВ

Общата минорна тоналност, подчинена на страданието; темата за невъзможната любов, погубвана от ежедневието, и мисълта за кръговратите в природата и в човешкия живот дават основание трите стихотворения на Николай Лилиев „Тихият пролетен дъжд“, „Светло утро“ и „Кръгозори надвесени“ да се възприемат като триптих. Лирическите миниатюри изповядват стремежа към себепознание. Драматични по основното си звучене, те обвързват няколко типа художествено изображение. Първото впечатление е, че преобладава импресионистичният подход към темата. Лиризмът на наблюденията деликатно отнема директно поднесения смисъл на поетичния образ. Създава усещане за формално отношение към словото. Очевидно е влиянието на символистичната поетика. Художественият образ е символ (знак) за подтекстово внушени чувства. Романтично е изживяването на срещата с природата и човека тогава, когато вътрешната нагласа за общуване се сблъсква с неразбиране и самота. Неслучайно още навремето литературният критик Иван Мешеков определя Николай Лилиев като „романтик символист“ поради етичната деликатност на творческата личност, даваща отражение и върху лириката му.

Музикалността на стиха, която веднага се налага на вниманието на читателя, показва Николай Лилиев като творец, за когото мелодичността е доминанта и дава възможност да се изпита естетическа наслада от съвършената художествена форма. Чувството за самотност и отчужденост също говори за символистичния тип изказ, при който сблъсъкът на противоречиви чувства води до невъзможност да се осъществи диалог с общността във време на всеобщ разпад на ценностите. Висока е нравствената себепреценка на поета като личностно присъствие чрез бягство от комерсионалността и унификацията на времето. Съкровеността на изповяданите чувства се внушава посредством богата символика. Антиitezността на чувствата във всички случаи кореспондира с образа на света. И понеже символизмът е водач в европейски мащаб, логично е един поет с възможностите на Николай Лилиев да търси поетическото съвършенство на модернизма, за да изрази чувствата си предимно подтекстово. Но независимо от факта, че първото впечатление за лириката на поета е свързано с музикалността на стиха, ясно се долавя бол-

ката на изповедта в богатия смисъл на словото.

И Николай Лилиев, както и Димчо Дебелянов, е символист с лирично-романтични преживявания. Но връзката между мечтата и спомена в поезията на Николай Лилиев е осъществена чрез импресия. Композицията и на трите му лирически миниатюри е затворена (циклична - на „Тихият пролетен дъжд“, концентрична - на „Светло утро“, и стъпаловидна - на „Кръгозори надвесени“). Както е известно, при никой модернист формалната страна на творбите не е за подценяване, а разглежданият автор е перфекционист в отношението си към нея. Затова дематериализацията на словото, за която говори Иван Мешеков, се усеща и в триптиха.

Ключовите думи „дух“ и „време“, чрез които се „влиза“ в поезията на Николай Лилиев, са привидно абстрактни, невинаги пряко назовани, но имплицитно присъстващи в произведенията му. Силното духовно начало се усеща в привидно безплътната му, ефирна лиричност, излъчвана от общата тоналност на стихотворенията. Времето е свързано с любовта като чиста духовност - дори когато не носи определено послание, както е в „Кръгозори надвесени“.

Няколко са архетипите, чрез които може да се изтъкува значението на всяка отделна творба от триптиха. Първият от тях е водата („дъжд“ в „Тихият пролетен дъжд“ и „Ръми...“ - в „Кръгозори надвесени“). Като символ на битийното време, живата вода в тези творби напомня за движението и неспокойствието, за промяната и необятността на тайнствата, в които човекът се опитва да проникне през целия си съзнателен живот. Това настроение се усеща много отчетливо в „Тихият пролетен дъжд“:

*Тихият пролетен дъжд
звънна над моята стряха,
с тихия пролетен дъжд
колко надежди иззряха!*

Друго е настроението в „Кръгозори надвесени“, където водата се свързва с тъжния есенен сезон - особено предпочитан от символистите заради лиричната меланхолия на изживяването.

Като втори архетипен образ се налага земята като начало на живота и на силното женско присъствие, на хармонията и истинското битие - живот и смърт, успокоение и забрава, движение и покой. В „Тихият

пролетен дъжд“ образът на земята е одухотворен посредством използваната от поета синестезия: „слуша земята и тръпне“, а в „Светло утро“ хиперболично-метафорична е връзката със света:

*Ти безбрежна шир събуди,
звънна в моите стъкла -*

И третата стихия - огънят - присъства в триптиха на Николай Лилиев като архетипен образ посредством синонимите на светлината („иззряха“ и „искрици изтляха“ в „Тихият пролетен дъжд“, „всяка пара и мъгла“ - в „Светло утро“). Огънят като соларен символ води мисълта към духовното триединство - вяра, надежда и любов, в пътя към човешкото щастие. Той дава сигурност на колебаещия се и го води към светлината в борбата с мрака и страданието. Затова не е чудно, че в „Кръгозори надвесени“ този символен образ не се явява с нито едно от ореолните си значения.

Интересни наблюдения могат да се направят върху архетипните образи на пеперудата и крилата в „Светло утро“ - творба, която кореспондира с „Пеперуда“ на немскоезичния австрийски поет Николаус Ленау. Като символ аранжиратор на пролетта и утрото, пеперудата насочва към вълненията на човека, към очакванията за щастие в света на пътищата без изход. Тя носи тайнството на възкресението и мисълта за възможното безсмъртие на душата, постижимо чрез метаморфозите на тленното и вечното духовно битие. Крилете само подсилват усещането за полет на духа в света, лишен от красота и хармония. Затова посредством двустийния рефрен Николай Лилиев насочва възприятията към изцяло духовни търсения в свят, лишен от истински високи пространства:

*пеперуги, пеперуги,
тънки, сребърни крила.*

Мракът като архетипен образ се противопоставя на светлината, типична за първите две стихотворения от триптиха - „Тихият пролетен дъжд“ и „Светло утро“, за да зазвучи тежко и ангажиращо в „Кръгозори надвесени“ със синонимите си, прогонващи като че ли всякаква надежда за спасение. Той напомня за първичния хаос, за безнадеждността и страданието в този свят, лишен от красота и взаимност. И ако в последната строфа на „Тихият пролетен дъжд“ само се предусеща мигновено припламналата „искра“ на ново чувство, то е, защото, без

НИКОЛАЙ ЛИЛИЕВ - ПОЕЗИЯ

(продължава от стр. 7)

да бъде назована, тревогата е вече нагласа за продължаване на пътя:

*В тихия пролетен дъжд
съзри, възторг и уплаха,
с тихия пролетен дъжд
колко искрици изтляха!*

В „Светло утро“ първата строфа напомня за отминалите преमेждия, свързани с тревогата и напрежението:

*Светло утро, ти прокуди
всяка пара и мъгла -*

А „Кръгозори надвесени“ е мрачно, тъмно, безнадеждно - дори когато думите не назовават пряко мрака, а неговите синоними:

*Кръгозори надвесени
и сплътени тъми.*

*Ръми,
есен е.*

*В глухи жалби унесени,
ние бродим сами.*

*Ръми,
есен е.*

И сезонът, и настроението, и чувството за самота („ние бродим сами“) състват усещането за предопределеност и водят до почти апокалиптичното изживяване на човека, загубил посоката в света на обезценяващите се стойности. Но и тук, като в „Тихият пролетен дъжд“, се налага още един архетипен образ - на стряхата, приел изразната сила на синекдоха. Желанието за дом и закрила е внушено чрез графичното оформяне на творбата, в която по-дългите стихове са „надвесени“ над самотника, търсещ изход в дъждовната есен. Но по-интересно е представянето на този образ (стряхата) в първата творба, където вертикалното пространство очертава духовните търсения на човека, готов да посрещне светлината заради желанието за живот:

*Тихият пролетен дъжд
звънна над моята стряха...*

Внимателното вглеждане в синтаксиса на стихотворенията показва, че Николай Лилиев има определено предпочитание към повествователните изречения. Като изключение може да се посочи „Тихият пролетен дъжд“, където има и възклицателни конструкции, издаващи все още ненарушеното чувство за хармония у лирическия изповедник. Но и тук избраните глаголни форми показват развитието на изживяването - от очакване и надежда - към примирение („звънна“, „изгряха“, „слуша“, „тръпне“, „шъпне“, „изтляха“). Много поубедително тръгването към светлината като очакване се усеща в „Светло утро“ („прокуди“, „събуди“, „звънна“ и „затрептяха“). Но в „Кръгозори надвесени“ глаголите

форми показват окончателното затваряне на лирическото чувство в болката от самотата поради липсата на перспектива („Ръми“, „е“, „бродим“).

И трите произведения са изградени върху основата на антитезата. Чрез нея се разкриват полюсните чувства и изживявания на лирическия герой още в „Тихият пролетен дъжд“ („тихият“, „шъпне“ - „звънна“, „изгряха“ - „изтляха“, „съзри“ - „възторг“ - „упаха“). В „Светло утро“ антитезно са показани различните състояния на природата, резониращи върху преживяванията и на лирическия герой („Светло утро“ - „пара и мъгла“, „прокуди“ - „събуди“, „безбрежна шир“ - „моите стъкла“). Но най-силно лирическо изживяване провокира използваният оксиморон „ние бродим сами“ в „Кръгозори надвесени“, където неназованите „аз“ и „ти“ очертават пътя на двама самотници по света.

Художествената функция на епитетите в пространството на творбите е разнородно. „Тихият пролетен“, „моята“ и „пролетни“ в „Тихият пролетен дъжд“ внушават представата за възраждане на живот в чувствата и преживяванията. Повечето епитети в „Светло утро“ („Светло“, „тънки, сребърни“, „безбрежна“) водят към широките и високи пространства на духа. Тягостно чувство пораждат „сплътени“ и „глухи“ в „Кръгозори надвесени“.

Изказът на Николай Лилиев е определено метафорично-подтекстови - дори тогава, когато се създава впечатлението за изчистеност на картините. В „Тихият пролетен дъжд“ метафорите са предимно метонимични или са синекдохи („звънна над моята стряха“, „слуша земята и тръпне“, „шъпне“, „колко искрици изтляха!“), като понякога са обвързани и с алегорията:

*тихият пролетен дъжд
пролетни приказки шъпне.*

В „Светло утро“ метафорите са в опозиция („светло утро“ - „пара и мъгла“) или са алегорични („Звънна в моите стъкла“). Метафоричният изказ в „Кръгозори надвесени“ създава чувството за безприютност и заплаха.

И трите лирически миниатюри са изградени от Николай Лилиев на основата на множество повторения. В рефрена на „Тихият пролетен дъжд“ те са плеонастични. В „Светло утро“ рефренът е градиран:

*пеперуги, пеперуги,
тънки, сребърни крила.*

Повторенията в „Кръгозори надвесени“ са импресивни и експресивни, внушаващи чрез звукописа определени зрителни и слухови картини и впечатления („есен е“).

Анафорите („колко“ в „Тихият пролетен

дъжд“), тавтологиите (и в „Светло утро“) и синонимите на светлината и движението („бродим“) доближават творбите до най-добрите образци на изповедната европейска лирика. Чрез повторенията се изграждат зрителни и слухови картини заради музикалността им („Тихият пролетен дъжд“):

*Тихият пролетен дъжд
слуша земята и тръпне,
тихият пролетен дъжд
пролетни приказки шъпне.*

По естетически път е внушена представата за хармония и красота, към които са насочени лирическите стремления („Светло утро“):

*Затрептяха изумруди,
цяла мрежа светила -
пеперуги, пеперуги,
тънки, сребърни крила.*

Под силното влияние на Пол Верлен, Николай Лилиев доказва символистичната основа на своите търсения и в трите произведения. Тази е и причината, заради която литературният историк Светлозар Игов определя стиха на поета като „най-звучния, най-музикалния“, способен да изгради „свършени поетически мелодии“. Неслучайно и по-голямата част от съвременниците на твореца го сравняват нееднократно с Димчо Дебелянов. И досега поетът е между големите европейски символисти, доказали естетическото въздействие на свършената поетическа форма. За това въздействие особена роля играят рефрените, внушаващи определено емоционално настроение. Чрез тях се надгражда темата и се осъществява връзката между автора и читателя. Засилва се вътрешният смисъл на поетическото послание и се показва родството с универсалните ценности, без които е невъзможно съществуването на индивида. Поетичният рефрен води до песенно звучене на триптиха, а това е условие и за безпрепятственото му възприемане от страна на читателската аудитория.

Обикновено Николай Лилиев търси разнообразие и в ритмичните стъпки, посредством които постига определено внушение. Дактилната ритмична стъпка в „Тихият пролетен дъжд“ придава умереност на ритма и внушава усещането за обновление. Хорейт е съчетан с пирихий в „Светло утро“ и звучи радостно и възторжено. Анапестът е съчетан с ямбични и дактилни стъпки в „Кръгозори надвесени“. Неслучайно тази творба звучи дисонансно с останалите две, но затова пък очертава посоката на лирическите търсения и на поета, и на неговите съвременници с модернистична нагласа.

Красимира КАЦАРСКА